

Zasedání Odborné skupiny pro podporu osob s omezenou schopností právně jednat

Datum: 23.06.2021

Poradu řídila: Camille Latimier (SPMP ČR)

Přítomni: Mgr. Nikola Bouchalová (MV), Mgr. Blanka Espinoza (ÚV ČR), Mgr. Martina Flanderová, Ph.D. (Krajský soud v Českých Budějovicích), Mgr. Romana Jakešová (KVOP), JUDr. Pavel Kotrady (Okresní soud ve Vsetíně), JUDr. Pavel Ptáčník (ÚV ČR), Mgr. Aneta Redlichová (MSP), Mgr. Jana Šamánková, LL.M. (SPMP ČR), Mgr. Karel Vidlák (Spolek Kolumbus), JUDr. Renáta Šínová, Ph.D. (UPOL), Bc. Mgr. Zbyněk Vočka (Olomoucký kraj), Mgr. Tereza Bártová (Rytmus – od klienta k občanovi, z.ú.) - host

Přítomných bylo 10 ze 13 členů.

Program jednání:

- 1) Úvodní informace
- 2) Představení členů skupiny
- 3) Základní informace o činnosti Vládního výboru pro osoby se zdravotním postižením a jeho odborných skupin
- 4) Zaměření činnosti odborné skupiny, aktuální témata
- 5) Prezentace případů týkajících se využívání podpůrných opatření (např. opatrovník bez omezení svéprávnosti, smlouva o nápomoci) a označení problematických oblastí využívání podpůrných opatření
- 6) Diskuse o cílech a zaměření skupiny
- 7) Stanovení úkolů a termínu dalšího zasedání

1. a 3. bod - Úvodní informace; Informace o činnosti Vládního výboru pro osoby se zdravotním postižením a jeho odborných skupin

Jednání zahájil Pavel Ptáčník, vedoucí sekretariátu Vládního výboru pro osoby se zdravotním postižením (dále jen „VVOZP“), který na úvod uvítal členky a členy Odborné skupiny, seznámil je s okolnostmi jejího ustavení, s historií a působností Vládního výboru pro osoby se zdravotním postižením a jeho nejvýznamnějšími aktivitami – tvorbou Národních plánů pro osoby se zdravotním postižením, připomínkováním legislativních i nelegislativních materiálů v oblasti zdravotního postižení, zajišťování Národního rozvojového programu mobility pro všechny či dotačního programu na podporu veřejně prospěšných aktivit spolků osob se zdravotním postižením. Dále také členky a členy informoval o činnosti Odborných skupin VVOZP, které se zejména podílí na tvorbě podkladů a analýz pro jednání VVOZP a také o zaměření Odborné skupiny pro podporu osob s omezenou schopností právně jednat, mezi jejíž hlavní úkoly patří zejména mapování

využívání podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého člověka právně jednat upravených občanským zákoníkem či navrhopat efektivní sdílení dobré praxe a řešení v oblastech, kde je současná praxe nedostačující.

Camille Latimier, předsedkyně Odborné skupiny, uvítala přítomné členky a členy, poděkovala za účast a přistoupila k dalšímu bodu jednání.

2. bod - Představení členů skupiny

V tomto bodu programu se jednotlivé členky a členové Odborné skupiny představili, uvedli své pracovní zaměření, jakož i své zkušenosti v oblasti podpůrných opatření, opatrovnictví a dalších souvisejících témat.

Členkami a členy Odborné skupiny jsou jak zástupci relevantních ministerstev (MV, MPSV a MSp) a Kanceláře veřejného ochránce práv, tak i zástupci z řad soudců, akademické sféry a organizací hájících práva osob se zdravotním postižením.

4. a 5. bod - Zaměření činnosti odborné skupiny, aktuální témata; Prezentace případů týkajících se využívání podpůrných opatření (např. opatrovník bez omezení svéprávnosti, smlouva o nápomoci) a označení problematických oblastí využívání podpůrných opatření

Jana Šamánková ve své prezentaci členky a členy Odborné skupiny seznámila se souvislostmi uplatňování podpůrných opatření, s relevantními články Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“), konkrétně s čl. 9, 12 a 13 a jejich komentáři. Shrнула, že v souladu s Úmluvou již nemá být koncept podpůrných opatření stavěn na náhradním rozhodování, ale na rozhodování s podporou. Vlivem rozhodování soudů se však v současné době od konceptu rozhodování s podporou opět spíše odstupuje. Je však nezbytné zajistit právní podporu těm, kteří sami nemohou právně jednat, a to s respektem k jejich právům, vůli a preferencím.

Zhodnotila důležitost rovného přístupu ke spravedlnosti s důrazem na přizpůsobení soudního řízení osobám se zdravotním postižením tak, aby byly schopny náležitě porozumět základním principům soudního řízení a obsahu soudních rozhodnutí. Zároveň vyzdvihla nezbytnost metodické podpory pro častější využívání alternativních podpůrných opatření.

Stručně popsala druhy podpůrných opatření dle právního řádu ČR a uvedla základní souhrnné informace ze statistik Ministerstva spravedlnosti týkajících se využívání alternativních opatření soudy v letech 2014 až 2016. Na závěr prezentace popsala možnosti zlepšení situace, zejména zajištění přístupnosti soudního řízení, dostupnosti informací o průběhu řízení ve zjednodušené formě, možnost prokázání podpůrného opatření třetím stranám či zajištění vzdělávání a informovanosti nejen pro opatrovníky a další podpůrce, ale také pro opatrovance a další osoby, kterým je zajišťována podpora při právním jednání.

V navazující části jednání byla shrnuta nezbytnost naplňování Úmluvy včetně důrazu na přístupnost informací, srozumitelnost vydávaných dokumentů a také na čl. 19 týkající se participace osob se zdravotním postižením.

Dále byla o prezentovaných tématech vedena diskuze:

Nikola Bouchalová: Ministerstvo vnitra vydává materiály ve formátu Easy to Read pro různé životní situace, např. k vydání občanského průkazu, a postupně usiluje o rozšíření takto popsaných agend. Byla také vydána brožura týkající se veřejného opatrovnictví. Problémem je většinou i skutečnost, že někteří veřejní opatrovníci mají na starosti hodně opatrovanců, jako extrémní případ lze uvést 100 opatrovanců, takový stav je však výjimečný. Maximální počet by měl být 16 opatrovanců na 1 opatrovníka.

Aneta Redlichová: Na některém z dalších zasedání je možné prezentovat statistiky MSp týkající se podpůrných opatření s daty pro rok 2020, celkové počty rozhodnutí mohou být zavádějící, jelikož je do nich zahrnut i pravidelný přezkum, počet „živých spisů“ je však dlouhodobě konstantní, a to přibližně 36 tisíc.

Martina Flanderová: Je nezbytné přijímat vhodná opatření v rámci stávajícího právního rámce a za dodržení principu nezávislosti justice, proto není možné jakkoli zasahovat do obsahu a náležitostí soudních písemností. Soudce je vázán pouze právním řádem a odvolacím senátem. Je zde patrná odlišná praxe soudů v oblasti opatrovnictví, kdy některé soudy podmiňují přidělení opatrovníka omezením svéprávnosti a jiné nikoliv. Zásadní skutečností ovlivňující rozhodovací praxi soudů byl nálezn Ústavního soudu ve věci Smečno, předtím se již dařilo ve spolupráci s Justiční akademií a MSp měnit pohled na posuzování svéprávnosti a výklad § 55 OZ. Pokud tedy nedojde ke změně pohledu Ústavního soudu, pak v tomto ohledu není změna možná.

Pavel Kotrady: Krajské soudy jako soudy odvolací první nálezn Ústavního soudu v tzv. kauze Smečno (otázka užití mírnějších opatření - zde opatrovnictví bez omezení svéprávnosti) respektují. Pokud tedy nedojde ke změně na vyšších soudech, nedojde ani ke změně na prvním stupni. Účastníky pořádaných školení jsou také ve většině pouze soudci okresních soudů. V oblasti přívětivosti a přístupnosti soudního řízení záleží také na osobnosti a vlastnostech daného soudce a jeho přístupu k účastníkům řízení, soudní jednání ale není možné vést jinde než v soudní síni. V tomto ohledu by tak bylo účelné vytvořit specializovanou agendu, např. jako pro opatrovnictví dětí.

Karel Vidlák: Vyzdvihl důležitost osobnosti soudce v řízeních týkajících se svéprávnosti.

Renáta Šínová: Všechny postupy soudů jsou formálně upraveny právním řádem, který je nepřekročitelný. Samotná změna by proto měla vycházet ze změny právních předpisů, jelikož výkladem není možné uveřejněné problematické otázky účinně napravit.

Pavel Kotrady: Vyšší soudní úředníci se po ukončení řízení obvykle snaží rozhodnutí a s ním související práva a povinnosti vysvětlovat. Úkolem soudu je však v dané věci rozhodnout a dále již nad rámec odůvodnění nemá povinnost vysvětlení poskytovat, jelikož osoby, kterým se zakládají, mění či ruší práva a povinnosti, již nejsou účastníky řízení.

Martina Flanderová: Podávání vysvětlení po ukončení soudního řízení je již zcela mimo kompetenci soudů, je proto nezbytné důsledně rozlišovat zákonné postavení soudů a následně poskytovanou pomoc a podporu. Stát proto nemůže nad těmito následnými činnostmi zajišťovat u soudů dohled a dozor. Je však možné nastavit systematickou metodickou pomoc prostřednictvím jiných subjektů než soudů.

Zbyněk Vočka: Na několika soudech v rámci tříletého projektu financovaného z norských fondů pracují nově i soudní sociální pracovníci, kteří by mohli také vstupovat do spolupráce

s opatrovníky. Opatrovnictví je velice široké a vyplývá z něj celá řada různých povinností. Bylo by vhodné realizovat osvětovou kampaň nejen pro opatrovníky, ale také vůči veřejnosti, neboť ve společnosti i nadále v souvislosti s tímto institutem převládá celá řada mýtů a polopravd.

Romana Jakešová: Dle informací KVOP plánuje MV vydat doporučení pro obce týkající se podpory klientů sociálních služeb a ověření přístupnosti volebních místností. Je však nutné nezapomínat na další existující instituty, které mohou zajistit lidem potřebnou podporu.

Tereza Bártová: Uvítala by širší osvětovou kampaň zaměřenou na informovanost a podporu podporujícím osobám, jelikož dosud nebyla vydána metodika či realizováno školení pro soukromé opatrovníky a další podporující osoby.

Renáta Šínová: Poučovací činnost soudu je normovaná, jde pouze o poučení o procesních právech a povinnostech.

Pavel Kotrady: U opatrovnictví dětí je soud povinen náležitě dbát i na jejich participační práva a děti musí být i po ukončení soudního řízení informovány o výsledcích a důsledcích soudního rozhodnutí, v této oblasti je pole působnosti soudu přesně upraveno zákonem.

Aneta Redlichová: Často také dochází k překrývání funkce opatrovníka a role pečovatele. Následná informační činnost by na soudy patřila, jelikož je těsně spjata s vydaným rozhodnutím. Nemusela by ale být zajišťována soudem, nýbrž např. zprostředkovatelem, který by potřebné poučení a vysvětlení poskytoval.

Camille Latimier: V zahraničí je trendem zajišťování podpory mimo soudní soustavu. Soud rozhoduje až ve chvíli, kdy již není možná dohoda.

Pavel Kotrady: Např. v Rakousku je před zahájením soudního řízení ve věcech svéprávnosti a podpůrných opatření obligatorní sociální šetření.

Závěr:

Jana Šamánková shrnula 5 základních identifikovaných otázek týkajících se podpory zletilých osob s omezenou schopností právně jednat:

- 1) Nastavená rozhodovací praxe soudů ve světle nálezu Ústavního soudu v kauze Smečno.
- 2) Role soudů, přístupnost a přívětivost jednání v soudní síni i mimo ni.
- 3) Role soudních sociálních pracovníků.
- 4) Osvěta odborné veřejnosti – lékařů, znalců, atd.
- 5) Nastavení vhodných služeb pro podpůrce.

6. bod - Diskuse o cílech a zaměření skupiny

Jana Šamánková prezentovala 4 okruhy, na které by bylo vhodné se v souvislosti se zjištěními z praxe nebo závěry předchozího bodu zaměřit.

1. Možnosti soudního řízení, role soudů po vydání rozhodnutí, sjednocování judikatury

Vydání srozumitelných informačních materiálů, které by byly distribuovány soudy, se týká opatření 6.2.1. Národní plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025, jehož gestorem je Ministerstvo spravedlnosti:

„Opatření 6.2.1. Shromáždit či popřípadě zpracovat informační materiály pro veřejné i soukromé opatrovníky, podpůrce a zástupce člena domácnosti a prostřednictvím soudů zajistit jejich

distribuci ve spolupráci s organizacemi, které zastupují osoby s omezenou schopností právně jednat.

Termín: 31.12.2021

Gestor: MSp

Indikátor: Soudy mají k dispozici shromážděné či zpracované informační materiály a jsou instruovány o způsobech jejich distribuce.“

Předmětné informační materiály by měly jasnou a srozumitelnou formou poskytnout účastníkům informace o průběhu a důvodech soudního řízení či roli podpůrce tak, aby byly minimalizovány jejich obavy z celého procesu. Materiály by mohly být šířeny např. prostřednictvím soudů či krajských metodiků.

Pavel Kotrady: Informační materiály by bylo účelné vyhotovit v již osvědčeném formátu o velikosti A5. Takovýto leták by byl průvodcem řízení o svéprávnosti, a to jak pro člověka, o jehož svéprávnosti či podpoře by se jednalo, tak by bylo vhodné mít i variantu pro opatrovníky a podpůrce. V rámci Justiční akademie probíhají školení o způsobech komunikace s osobami s duševním onemocněním, fungujícím konceptem by bylo také např. to, aby před jednáním tito lidé navštívili nějakého pracovníka, který by jim vše o následném soudním jednání a jeho účelu vysvětlil. Podobné materiály budou s největší pravděpodobností vytvořeny i v rámci programu pro soudní sociální pracovníky.

Martina Flanderová: Soud není vhodná platforma pro přímé zajišťování informovanosti. Strany velice pečlivě sledují jednání soudce, který musí zůstat nestranný. Neformálně je možné účastníky informovat prostřednictvím vyšších soudních úředníků, je tedy sice možné vést informační kampaň po rozhodnutí soudu, ale s patřičnou mírou obezřetnosti.

Renáta Šínová: Podobné informační materiály jsou dobře zpracovány např. pro oblast exekucí, bylo by možné vytvořit také jednoduchá videa.

Romana Jakešová: Justiční akademie připravuje sérii pěti instruktážních videí o tom, jak to chodí u soudu, i pro tuto cílovou skupinu.

Tereza Bártová: Každý, o jehož svéprávnosti či potřebě podpůrných opatření je soudně rozhodováno, by mohl podobný informační leták po jednání obdržet, např. s informacemi o možnostech zneplatnění právního jednání, neboť ne všichni si uvědomují, že jednání osoby s omezenou svéprávností není absolutně neplatné.

Renáta Šínová: Je potřeba neopomínat skutečnost, že každý posuzovaný je povinně zastoupen, vhodné by proto bylo také využít roli opatrovníka, který by měl opatrovanci vše náležitě vysvětlit. Při tvorbě materiálů je možná také spolupráce s vysokými školami.

2. Přizpůsobení soudního řízení a soudních písemností

Jana Šamánková: Vydávané soudní písemnosti je vhodné a možné dle zahraničních zkušeností převádět do srozumitelného jazyka, aniž by ztratily právní přesnost.

Pavel Kotrady: Je nezbytné držet se v intencích procesních předpisů, kde zákonná opora pro takovéto úpravy a informování není, u dětí je právní úprava odlišná. Soud je oprávněn poučovat účastníky řízení pouze o procesních právech a povinnostech.

Martina Flanderová: Do rozhodovací pravomoci soudů nesmí být jakkoli a kýmkoli zasahováno. Je možné, aby bylo soudům doporučeno, jak s účastníky řízení v souvislosti s jejich zdravotním postižením vhodně komunikovat. Stejně tak je přesně stanovena forma a obsah soudních písemností.

Renáta Šínová: Pro mnoho osob by bylo dostačující zajištění vhodné podpory před omezením svéprávnosti, proto je osvěta důležitá i v této oblasti. Je ale stejně tak důležité zajištění vhodné formy seznámení se s obsahem rozhodnutí.

3. Osvěta odborné veřejnosti

Osvěta odborníků v otázkách komunikace s osobami se zdravotním postižením je předmětem opatření Národního plánu č. 6.2.2.:

„Opatření 6.2.2 Realizovat školení pro soudce, státní zástupce, asistenty, čekatele a vyšší soudní úředníky, které bude zaměřené na problematiku zdravotního postižení a práv vyplývajících z Úmluvy, zejména práva na podporu a bezpečí při právním jednání, dále na problematiku komunikace s vybranými skupinami osob se zdravotním postižením (komunikační systémy osob se sluchovým postižením, snadno srozumitelná forma komunikace atd.).“

Termín: průběžně

Gestor: MSp

Indikátor: Jsou realizována školení na uvedená témata. Informace o plnění opatření obsahuje počet naplánovaných i realizovaných školení a počet jejich účastníků.“

4. Podpora soukromým podpůrcům – způsob prokázání

Martina Flanderová: Instrukce, vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy obsahuje informaci o tom, jak má vypadat listina opatrovníka.

7. Stanovení úkolů a termínu dalšího zasedání

Úkol: Navrhnout přípravné kroky k zajištění plnění opatření 6.2.1. a 6.2.2. Národního plánu.

Termín dalšího jednání byl stanoven na 7. října 2021.

V Praze dne 23.06.2021

Zapsala: Blanka Espinoza
sekretariát VVOZP

Schválila: Camille Latimier
předsedkyně Odborné skupiny